

Ірина Лубенець*

Kyiv, Ukraine

Проблема сексуального насильства над дітьми в цифровому середовищі

Проблема сексуального насильства над дітьми в цифровому середовищі

Анотація: Інтернет-комунікація є невід’ємною частиною життя сучасного суспільства в цілому та дітей, зокрема. Офіційної статистики щодо кількості дітей, які спілкуються в інтернеті, немає, але згідно з даними різних досліджень найбільш активними інтернет-користувачами є юні дівчата й хлопці, особливо підлітки.

З одного боку, інтернет – це засіб підвищення ерудиції та навичок спілкування, а з іншого – ситуація підвищеного ризику зіткнутися з деякими загрозами віртуального світу: від шахрайства до розповсюдження наркотичних речовин та сексуального насильства онлайн. Нині протиправні діяння (у тому числі на сексуальному ґрунті), що вчиняються з використанням сучасних засобів комунікації та мережі «Інтернет» – актуальна проблема, з якою зіштовхнулось багато країн у XXI столітті і яка постійно зростає і за своїми масштабами, і за рівнем спричиненої шкоди.

Одночасно, мінливість ціннісних еталонів у статевій сфері та інші негативні тенденції призводять до загострення проблеми сексуальних посягань щодо дітей, що потребує застосування термінових заходів, метою яких є запобігання та протидія їм. Отже, із стрімким розвитком сучасних інтернет-технологій людство не тільки опинилося перед новітніми можливостями, але й зіштовхнулося з новими ризиками та загрозами.

Зокрема, проблеми поширення дитячої порнографії (зображення дитини чи особи, яка виглядає як дитина, залученої до відверто сексуальної поведінки, або будь-яке зображення статевих органів дитини з сексуальною метою), секстингу (інтимне листування) та ґрумінгу (входження в довіру до дитини з метою сексуального насильства онлайн чи офлайн, експлуатації чи шантажу) тощо, стали характерними для більшості країн, у тому числі й для України, яка входить у перелік країн – найбільших виробників дитячої порнографії у світі.

Наголошено, що такий протиправний контент є свідченням насильства щодо дітей і, одночасно, ознакою сексуальної девіації у споживачів цієї продукції, для яких інтернет-технології виступають інструментом доступу, зберігання, поширення, обміну та створення дитячої порнографії. Акцентовано, що завдяки цифровим технологіям, мережі «Інтернет» зловмисникам стало значно простіше встановлювати контакт з неповнолітніми, які часто ведуть себе легковажно та необачно у віртуальному спілкуванні, зокрема, легко погоджуються повідомити інформацію особистого характеру та навіть надіслати відверті фото віртуальним «друзям» тощо. Отже, зростає потреба підвищувати обізнаність дітей щодо онлайн-ризиків шляхом навчання безпечної поведінки в цифровому середовищі.

Констатовано, що Україна має доволі обмежений інструментарій правових засобів для протидії сексуальному насильству онлайн та шкідливому спілкуванню

* Ірина Лубенець [Iryna Lubenets] – старший дослідник, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України [State Reserch Institute MIA Ukraine]; ORCID ID: ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2597-0356>; e-mail: iradndi@ukr.net.

у віртуальному просторі. Тому вдосконалення засобів забезпечення захисту дітей у цифровому середовищі є першорядним завданням сьогодні.

Ключові слова: грумінг, дитяча порнографія, домагання, контент, педофіл, секстинг, сексуальна експлуатація, шерентинг.

The Problem of Sexual Harassment Against Children in the Digital Environment

Abstract: Various means of communication, the Internet is an integral part of society in general and children in particular. There are no official statistics on the number of children on the Internet, but according to various studies, the most active Internet users are young people, especially adolescents. On the one hand, it is a means of increasing erudition and communication skills, and on the other – a situation of increased risk of confrontation with some threats to the virtual world: from fraud to drug trafficking and sexual violence online.

At the same time, against the background of declining general morality in society, the variability of values in the sexual sphere and other negative trends exacerbate the problem of sexual assault on children, which requires urgent measures to prevent and combat them. With the rapid devel-

opment of modern Internet technologies, humanity has not only faced the latest opportunities, but also faced new risks and threats. In particular, the spread of child pornography, sexting, grooming, etc. has become a problem common to most countries in the world, including Ukraine, which is one of the largest producers of child pornography in the world.

The author emphasizes that such illegal content is evidence of violence against children and, at the same time, a sign of sexual deviation among consumers of this product, for whom Internet technology is a tool for accessing, storing, distributing, sharing and creating child pornography. It is emphasized that thanks to digital technologies, the Internet has made it much easier for criminals to establish contact with minors, who often behave carelessly and recklessly in virtual communication, in particular, easily agree to share personal information and even send candid photos to virtual “friends”. Thus, there is a need to raise children’s awareness of online risks by teaching safe behavior in the digital environment.

The article emphasizes that Ukraine has a rather limited toolkit of legal means to combat sexual violence online and harmful communication in cyberspace. Therefore, improving the protection of children in the digital environment is a priority today.

Keywords: grooming, child pornography, harassment, content, pedophile, sexting, sexual exploitation, sharing.

Вступ

Сексуальна експлуатація та сексуальне насильство щодо дітей, у тому числі в цифровому середовищі, залишається актуальною проблемою для більшості країн світу вже багато років. Наслідками такого насильства над дитиною є серйозна, руйнівна шкода її здоров’ю, розвитку та соціалізації, нерідко й загроза життю чи навіть причина смерті.

Метою дослідження є окреслити масштаби поширеності проблеми сексуального насильства щодо дітей в мережі «Інтернет» та встановити сучасні тенденції. Для цього перед автором постає завдання проаналізувати наявну статистику, представлену у вигляді декількох опитувань дітей; розкрити певні аспекти вразливості дитини в цифровому середовищі, показати прояви віктимності в поведінці підлітків, а також виокремити фактори, що сприяють скоєнню сексуального насильства онлайн. Для досягнення мети дослідження було використано сукупність

загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання соціально-правової дійсності, що дало можливість забезпечити об’єктивність і достовірність отриманих даних.

Сексуальне насильство онлайн як загальносвітова проблема

Сучасні протиправні діяння щодо дітей належать до глобальних викликів сьогодення, особливо це стосується сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ відзначає: щороку у світі близько 150 мільйонів дівчаток і 73 мільйони хлопчиків у віці до 18 років піддавалися сексуальному насильству та експлуатації (Shevchuk, 2018, p. 102).

Україна не є винятком. Офіс Президента спільно з Міжнародним союзом електрозв’язку провели дослідження, в яких було опитано понад 5 тис. дітей до 18 років і близько 5,5 тис. батьків. За його

результатами було з'ясовано, що кожна 5-та дитина потерпає від сексуального насильства (2019).

З появою інтернету та новітніх інформаційно-комунікаційних технологій значна кількість «звичайних» кримінальних правопорушень перейшла до категорії так званих «кіберправопорушень» у широкому сенсі цього слова. Жертвою вищеназваних протиправних діянь може бути будь-яка людина, яка користується сучасними засобами комунікації, мережею «Інтернет». Часто їхніми жертвами стають неповнолітні, бо вони є найактивнішими користувачами інтернету та інших засобів комунікації. Офіційної статистики щодо кількості дітей в інтернеті немає, але відповідно до даних різних досліджень найбільш активними користувачами всесвітньої мережі є дівчата та юнаки, у тому числі підлітки (Balakirjeva et al., 2019, p. 82). Більше того, інтернет стрімко молодшає, адже на сьогодні діти 4-6 років активно ним користуються, а сучасні гаджети виконують роль цифрової няні. Хоча лише десяток років тому вік інтернет-ініціації становив 10 років (Kudryavceva, 2017, p. 26).

За таких умов активного користування інтернетом діти ризикують не тільки натрапити на шкідливий контент, а й стати жертвою сексуальної експлуатації та насильства. За оцінками зарубіжних експертів, дитяча порнографія за прибутком посідає у світі третє місце після торгівлі наркотиками і зброєю. З 2000 р. дитячий порнобізнес в Україні зріс у тисячу разів (2011). Інтернет-ресурси на вибір зацікавленого користувача пропонують фотографії та відео зі сценами сексуального насильства над реальними дітьми з будь-якої країни.

Підтвердженням є статистика міжнародних організацій. Зокрема, кожні 5 хвилин Internet Watch Foundation¹ знаходить в інтернеті фото чи відео із сексуальним насильством над дитиною, 40% з них містять зображення дітей, молодших від десяти років. Вартість онлайн-трансляції сексуального насильства над дитиною становить близько 10–20 євро (2020).

¹ Internet Watch Foundation (IWF) – неурядова саморегулювальна організація, створена у Великобританії для нагляду за інтернетом. По суті є «гарячою лінією» для повідомлення про неправомірний контент в інтернеті.

Слід сказати, що проблема сексуальної експлуатації та насильства над дітьми в мережі «Інтернет» притаманна будь-якій країні, незалежно від її розміру, рівня розвитку чи географічного розташування. Наприклад, за даними опитування в Таїланді, 92% дітей, що розмовляли в чаті, мали запрошення поговорити про секс. 20% дітей віком від 7 до 11 років, які спілкувалися в чаті, відзначили травмивний досвід, коли вони зіткнулися з нецензурною лексикою (34%) та коли їм запропонували переслати матеріали про насильство чи секс (66%). У 58% випадків зустріч з «другом» була неприємним сюрпризом, тому що діти зрозуміли, що їхній віртуальний «друг» брехав про себе та виявився не тим, ким відрекомендувався (Tsiuman, Malienko, 2011, p. 53).

Згадаймо вкрай тривожні результати досліджень працівників The Internet Watch Foundation, які провели 47 годин (впродовж 4-х тижнів) моніторингу дитячих акаунтів у соціальних мережах. Дослідники відстежували кількість опублікованих фотографій та відеороликів, що мають сексуальний характер, за участю дітей та підлітків. Організація за час моніторингу зафіксувала завантаження 12224 зображень. Незабаром 11000, тобто 88% із цих зображень з'явилися на інтернет-ресурсах, що поширюють дитячу порнографію (Shevchuk, 2018, p. 107). У свою чергу, за повідомленням міжнародної організації ЕСПАТ (End Child Prostitution Child Pornography & Trafficking of Children for Sexual Purposes), у країнах СНД близько 25–35% порнографічних матеріалів за участі дітей походить із колишніх країн СРСР. (2010). Україна не є винятком, що підтверджують результати дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Комплексна оцінка масштабів продажу дітей, дитячої проституції та порнографії в Україні», оприлюднені ще у 2010 році. Дослідження, проведене Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, виявило, що з опитаних дітей віком 14–18 років 11% показували своє голе тіло; 7,8% – займалися сексом за певну плату; 3,2% – погоджувалися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді (2010).

Ситуація не поліпшується навіть через десятиріччя. У лютому 2020 року Уповноважений Президента України з прав дитини М. Кулеба зазначив, що за офіційними даними щоденно близько 3000

осіб на території України здійснюють розповсюдження порнографічних матеріалів із зображенням сексуальної експлуатації дітей. Було наголошено, що Україна входить до п'ятірки найбільших виробників дитячої порнографії у світі (2020).

Віктимна поведінка неповнолітніх інтернет-користувачів

Інтернет-технології можуть використовуватися не тільки як спосіб розповсюдження дитячої порнографії, а й як інструмент встановлення контакту з дітьми з метою подальшої сексуальної експлуатації. Зробити це неважко, враховуючи, що сучасні діти не розділяють світ на цифровий (віртуальний) та реальний, а інтернет виступає засобом їхньої соціалізації. До речі, психологи акцентують, що реєстрація в соцмережах – це наслідок природної потреби дитини перебувати в групі за вподобанням. Отже, підлітки використовують всесвітню павутину насамперед для спілкування, розширення кола знайомих.

Підтвердженням цього є результати проведеного фахівцями Державного науково-дослідного інституту МВС України анкетування учнів закладів загальної середньої освіти м. Києва та Київської області, де більшість школярів (51,6 %) вказали, що спілкуються в інтернеті всіма можливими способами (під час онлайн-ігор, у соціальних мережах, у чатах і т. ін) (Kulik et al., 2020, p. 157).

Небезпека полягає в тому, що велика ймовірність при віртуальному знайомстві та спілкуванні стати жертвою шантажу, переслідувань, залякування, сексуальних домагань, схиляння до самогубства тощо. Ситуація ускладнюється ще й тим, що діти через свій вік, відсутність життєвого досвіду та стійкої здатності критично мислити легко йдуть на контакт у соцмережах, повідомляють особисту інформацію, діляться власними фото (часто відвертого характеру) тощо.

Підтвердженням віктимної онлайн-поведінки дітей є відповіді учнів закладів загальної середньої освіти, де більшість (66,1%) з них зазначила, що вони готові повідомити новому віртуальному другу про свої інтереси та захоплення; 55,4% назвуть своє ім'я та/або прізвище; трохи більше 23 % готові надіслати власні фото (до речі, більшість із

них – дівчата); 12,5% залишать свій номер телефону, близько 10% (9,4%) можуть повідомити номер школи, де навчаються (Kulik et al., 2020, p. 157). Тобто загалом підлітки легковажно готові повідомити сторонній людині особисту інформацію, чим часто користуються злочинці. Адже інтернет-злочинці у своєму арсеналі мають десятки схем, як завдяки соцмережам впливати на неповнолітніх. Часто вони, реєструючись під вигаданими іменами, спілкуються з дітьми, виманюють особисті дані, інтимні фото, що нерідко стає предметом шантажу, і навіть влаштовують реальні зустрічі, які можуть закінчитися розбещенням, переслідуванням, зґвалтуванням тощо. Слід зазначити, що серед опитаних школярів із сексуальними домаганнями зіштовхнулося 22% респондентів, до того ж майже порівну дівчат і хлопців (2019 р.) (Kulik et al., 2020, p. 157). Тоді як результати опитування дітей України, проведеного через півтора року в грудні 2020 р. – січні 2021 р., показало, що із сексуальними домаганнями в інтернеті стикалось вже 23,5% опитаних дітей (2020). Тобто таких випадків не тільки не стає менше, а й спостерігається невелике зростання.

За останній рік майже чверть дітей в Україні потрапляли принаймні в одну із ситуацій сексуального насильства чи експлуатації в інтернеті. Найчастіше це запитання про інтимні частини тіла, прохання надіслати свої оголені фото чи відео й надсилання дітям порнографічних матеріалів. Діти середнього та старшого шкільного віку стикалися і з більш серйозними випадками. Декого просили торкатися свого оголеного тіла на камеру, а дехто з опитаних зустрічався з незнайомцями з інтернету в реальному житті. Такі дані показало опитування дітей від 6 до 17 років, проведене благодійною організацією «Служба порятунку дітей» у партнерстві з Уповноваженим Президента України з прав дитини, який наголошує, що «злочинцю потрібно лише 18 хвилин, щоби вмовити дитину на інтимне селфі, а 60% підлітків готові зустрітися з онлайн-другом, яким може виявитися будь-хто» (Prysedska, 2021).

За словами засновниці освітнього проекту щодо безпеки дітей в інтернеті А. Дьякової, Україна опинилася серед провідних виробників публікацій насильницького характеру над дітьми у мережі: восьмеро з десяти неповнолітніх на цих

порнографічних матеріалах – це діти у віці від 3 до 13 років. Жажливість ситуації в тому, що, за висновками експертів, від 50 до 85% споживачів дитячої порнографії переходять до скоєння злочинів сексуального характеру проти неповнолітніх у реальному житті (Konstantinova, 2021).

Це підтверджується результатами анонімного опитування дітей-жертв сексуального насильства, що його провела С.В. Романцова, в ході якого з'ясувалося, що окрім того, що діти постраждали від зґвалтування (21,5%), сексуального домагання (21,5%), сексуального насильства (17,5%), розбещення (14%) та ін., всі респонденти відзначили, що були жертвами сексуальних домагань через мережу інтернет (Romantsova, 2018, p. 121–122).

Фактори, що сприяють скоєнню сексуального насильства онлайн

На сьогодні завдяки всеохопній «смартфонізації» діти все більше часу проводять в інтернеті, причому 80% починають користуватися ним у дошкільному та молодшому шкільному віці та нерідко вже мають власні акаунти в соцмережах, хоча найнижчий вік реєстрації в соцмережах становить 13 років (Facebook, TikTok – 16 років, Youtube – 18 років). Отож вони отримують усі ризики віртуального світу, зокрема й сексуального характеру. До речі, більшість опитаних дітей (83%) побачили вперше сексуальний контент у віці 7–13 років. Найчастіше вони побачили сексуальний контент на звичайних сайтах, у форматі реклами (73,6% опитаних), а близько половини опитаних – у соціальних мережах (2020).

Батьки, як правило, не володіють інформацією ні про те, які сайти відвідують діти, ні про проблеми, що виникають у дітей в мережі. Тому такі протиправні посягання щодо дітей характеризуються високим рівнем латентності. Слід зазначити, що низка чинників, а саме: складність виявлення, фіксації і вилучення криміналістично значущої інформації (слідової картини злочину) при виконанні слідчих дій для використання її як речового доказу; велика швидкість вчинення злочинів з використанням інформаційно-комунікаційних засобів, що відбуваються практично миттєво; постійне оновлення форм та способів вчинення зло-

чинів у мережі «Інтернет», яке здійснюється на тлі вдосконалення інформаційних технологій – все це зумовлює високу латентність та вкрай ускладнює визначення ступеня та географії поширеності зазначених злочинів (Yevropina, 2010, p. 130).

Враховуючи останні події у світі, пов'язані з пандемією COVID-19, зазначимо, що понад 1,5 мільярда дітей у світі постраждали від закриття шкіл. Багато з них проводили навчання онлайн та і загалом більше спілкувалися в мережі. У зв'язку з цим вони могли стати вразливішими до сексуальної експлуатації та активних спроб віртуального знайомства і залицяння через інтернет, оскільки зловмисники прагнуть використовувати фактор пандемії COVID-19 у механізмі скоєння злочинів. Відсутність особистого контакту з друзями (однокурсниками, коханими та ін.) може призвести до посилення таких ризиків, як надсилання сексуальних зображень тощо.

Через збільшення часу, який діти проводять онлайн, та послаблення контролю з боку дорослих ризик натрапити на потенційно шкідливий та насильницький контент, а також стати жертвою злочинних посягань в разі збільшується.

Одночасно, для людей із сексуальними девіаціями, зокрема педофілів, з розвитком інтернет-технологій спростились та розширились можливості і для отримання сексуального задоволення у зв'язку з легкодоступністю порноконтенту, і для встановлення контакту з дітьми. У зв'язку з цим, за оцінками фахівців, педофіли нерідко володіють певними компетентностями у сфері ІТ-технологій. Більше того, «шанувальники» дитячої порнографії легко згруповуються у так звані педофільні спільноти, де їхні учасники підвищують свій статус за рахунок зростання своїх колекцій і придбання (а часом і створення) унікальних «авторських» матеріалів з яким-небудь новим способом насильства, який ще ніхто не бачив, – таких висновків дійшов у своїй роботі Є.І. Беспалов. Автор зазначає, що подібні рідкісні матеріали виступають своєрідною валютою, за неї можна отримати нові незаконні матеріали або номери телефонів та інші персональні дані дітей, яких можна втягнути в створення «авторського» порноконтенту. Тобто зростання в мережі кількості матеріалів з дитячою порнографією призводить до зростання числа зґвалтувань неповнолітніх, а це, своєю чергою, по-

роджує наплив в інтернет нових порноматеріалів (Bespalov, 2010, p. 10–11). Отже, формується так зване коло насильства щодо дитини.

Також слід враховувати, що спілкування в мережі може бути етапом готування до злочину, який планують здійснити під час реальної зустрічі з дитиною, тому важливо встановити, наскільки часто діти, знайомлячись в інтернеті, зустрічалися особисто з людьми, яких раніше не знали. За результатами нашого опитування, майже 40% дітей зізналися, що особисто зустрічалися з тими, з ким познайомилися в мережі. Хлопчики трохи частіше, ніж дівчата, ходять на зустрічі з інтернет-знайомими (42,2% проти 34,4% у дівчат). З віком зростає і частота особистих зустрічей з інтернет-«друзями». Кожна четверта дитина 12–13 років ходила на такі зустрічі, а в старшій віковій групі – вже кожна друга (24,2% та 50% відповідно) (Kulik et al., 2020, p. 157–158).

У більшості випадків діти не бачать своїх онлайн-співрозмовників, не знають, як безпечно поводитися з ними, адже за браком життєвого досвіду в них ще не сформувався критичне мислення. Все це потребує роз'яснювальної роботи і не тільки з дітьми, а й з їхніми батьками. Оскільки деякі батьки самі наражають на небезпеку своїх дітей. Феномен поширення батьками дитячих фото з раннього віку отримав назву «шерентинг» (Sharenting). Цей термін увійшов в ужиток в епоху цифрових технологій і утворився від злиття двох англійських слів: «share» – ділитися, і «parenting» – батьківство. Тобто батьки знімають та викладають фотографії своїх дітей у соціальні мережі. Мама фарбують вії, губи, роблять зачіски своїм донькам, внаслідок чого дитина перетворюється на ляльку, об'єкт привертання уваги. Дослідження свідчать, що батьки до моменту, коли їхній дитині виповниться п'ять років, встигають завантажити в соцмережі в середньому 973 її фотографії. 17% батьків жодного разу не змінюють налаштування приватності у фейсбуці, а 46% перевіряють такі налаштування лише один раз чи двічі (2020).

Більшість педофілів колекціонують фотографії та відео з дітьми саме із соціальних мереж. Також деякі діти або їхні батьки відзначають геолокацію, через яку їх може вистежити педофіл. Так, на форумі один з користувачів поділився, як він через соціальну мережу спілкувався з дитиною,

вистежив, де вона живе. Потім він знайшов знайомих поблизу дівчинки, щоб його поїздки до неї не виглядали підозріло. І поступово почав «показуватися» дівчинці (2017).

Слід вказати, що серед інтернет-ризиків для дітей останнім часом набирає обертів таке явище, як секстинг (інтимне листування) та ґрумінг (входження в довіру до дитини з метою сексуального насильства онлайн чи офлайн, експлуатації чи шантажу). Нерідко діти стають жертвами секстингу, тому що не вбачають в цьому реальної загрози, вважаючи це нешкідливим, простим способом отримання компліментів щодо своєї зовнішності за допомогою схвальних коментарів чи вподобайок (Ionan, 2020). Але досить часто жертву примушують до участі в порнографічних сценаріях через шантаж із використанням інформації, яка попередньо зібрана про неї в інтернеті, – такого висновку дійшли у своєму дослідженні С.В. Демедюк та Т.С. Демедюк (Demediuk S.V., Demediuk T.S., 2018, p. 279).

На жаль, статистики щодо секстингу в Україні немає, але про масштаби поширення цієї проблеми можна судити за кількістю звернень на чинну Національну дитячу гарячу лінію. Зокрема, за півтора року (січень 2017 р. – червень 2018 р.) було здійснено 2 627 звернень, що стосувались секстингу та 1047 – ґрумінгу; а за період січня-червня 2020 р. було здійснено 319 та 277 звернень, що стосувались секстину та ґрумінгу відповідно (La Strada. Ukraine, 2020; Tolokolnikova, 2018).

До останнього часу такого роду діяння в Україні не розглядали в площині кримінального законодавства (лише в лютому 2021 року було криміналізовано домагання дитини в сексуальних цілях, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (ст. 156-1 Кримінального кодексу України) (2021), тоді як у деяких країнах ще кілька років тому були випадки судових рішень, якими визнано факт зґвалтування через інтернет. Зокрема, ще у 2017 р. в Швеції засудили чоловіка, який таким чином зґвалтував 27 дітей, змушуючи їх виконувати сексуальні дії за допомогою вебкамери (записуючи відео або в прямому етері) (Ionan, 2020).

Чимало прикладів, коли дітей усиновлюють з метою сексуальної експлуатації, для підготовки дитячої порнографії. Кричущими є випадки, коли

батьки виставляють в інтернеті порнографічні знімки своїх малолітніх дітей. Зокрема, від правоохоронців Австралії надійшов сигнал, що в одній з квартир хтось знімає порнографію з 4-річною дівчинкою і продає за електронну валюту. Кіберполіція з'ясувала: з доньки знущається молоде подружжя. Вихідці з Азербайджану гвалтують дитину і знімають відео (м. Кривий Пір). Ще один гучний випадок стався у Бердичеві. Поліція затримала 27-річного батька, який розбещував свою дитину, коли їй було лише три місяці. Він знімав свої дії на мобільний телефон і поширював через російські інтернет-ресурси за гроші (2018). У Київській області співробітники кіберполіції вираховали 40-річного батька, який продавав протягом кількох років на закритих форумах відео для дорослих, в яких він знімав власних дітей – сина п'яти років і дворічної дочки (2019). На Миколаївщині 30-річна жінка знімала порно за участю своїх власних дітей 9 та 11 років (Haniukova O., 2022). І таких прикладів можна наводити чимало, кіберполіція щомісяця виявляє подібні факти. Враховуючи, що для таких правопорушень характерна висока латентність, реальні масштаби їхньої поширеності дуже великі.

Потребує уваги та подальшого вивчення питання торгівлі та сексуальної експлуатації дітей під час війни в Україні, коли багато сімей (більше 3 млн. осіб станом на 22.03.2022 р.) з дітьми вимушені були виїхати за межі України. Відомі випадки, коли під виглядом волонтерів жінок з дітьми викрадали з метою сексуальної експлуатації або торгівлі людьми. Досвід 8-річної війни на Сході України, де багато сімей опинились у скрутному економічному становищі, показав, що нерідко вони виживали за рахунок надання сексуальних послуг. Є факти, які підтверджують, що деякі батьки заради отримання грошей виставляли фотографії своїх оголених дітей в інтернеті, віддавали їх у сексуальне рабство. Отож, коли вся Україна сьогодні охоплена війною, коли багато людей з різних регіонів змушені тікати від війни, коли діти стають сиротами, губляться, опиняються без нагляду, то масштаби злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, сексуальним насильством та експлуатацією в рази збільшаться. Нацполіція України з метою запобігання таким злочинам постійно публікує на своїх каналах офіційні контак-

ти служб підтримки, волонтерів. Адже в більшості випадків попередня домовленість про можливу евакуацію для конкретної родини відбувається в цифровому середовищі: в соціальних мережах, месенджерах, чатах тощо. Якщо ж реальна зустріч уже відбулась, то рекомендується нікому не віддавати своїх паспортів, не брати в борг у малознайомих людей, не залишати дитину під наглядом сторонніх осіб, бо начебто «так буде безпечно». Якщо жінки з дітьми змушені виїздити з незнайомими водіями-волонтерами, то бажано сфотографувати водія, номерні знаки автомобіля, постійно бути на зв'язку з близькими.

Висновки

Отримані результати свідчать про те, що сексуальна експлуатація та насильство щодо дітей в інтернеті є проблемою, яка характерна для більшості країн світу. Оскільки діти є найактивнішими користувачами інтернету, то саме вони є найуразливішими до цих правопорушень. За результатами аналізу кількох опитувань школярів було з'ясовано, що кількість випадків сексуального домагання дітей з роками тільки збільшується. Серед факторів, що сприяють скоєнню таких правопорушень, слід назвати: легковажну віктимну поведінку дітей із віртуальними «друзями», публікацію особистих фото, відео тощо в соцмережах (на широкий загал) і самими дітьми, і їхніми батьками, недостатнє усвідомлення ризиків та небезпек, що чатують на дітей в інтернеті. Все це викликає необхідність навчання безпечної поведінки в цифровому середовищі не тільки дітей, а й усіх інших категорій інтернет-користувачів.

Ризик натрапити на шкідливий, насильницький контент, а також стати жертвою протиправних посягань, зокрема сексуальних домагань, в рази посилюється через збільшення часу, який діти проводять у віртуальному просторі внаслідок карантинних заходів, викликаних пандемією COVID-19, а станом на сьогодні – внаслідок повномасштабної війни в Україні з російським агресором, у тому числі й у кіберпросторі.

Питання безпеки дитини в цифровому середовищі на сьогодні залишається актуальним для всього світу, оскільки інтернет-технології постійно

вдосконалюються та викликають трансформацію суспільних відносин. Україна має доволі обмежене коло правових засобів для протидії насильству онлайн та шкідливому спілкуванню у віртуальному просторі. Зважаючи на Стратегію Ради Європи на підтримку прав дитини (2016–2021), в якій права дитини в цифровому середовищі визначено як одну з пріоритетних галузей, а також Стратегію Ради Європи з управління інтернетом (2016–2019), згідно з якою інтернет має бути безпечним, захищеним, відкритим та сприятливим середовищем для всіх, включаючи дітей (СМ/Rec(2018)7) [24], перед нашою державою стоїть завдання побудови механізму захисту прав та свобод дитини в онлайн-просторі. Водночас необхідно розробити нові й удосконалити наявні заходи запобігання правопорушенням в мережі «Інтернет» і з боку правоохоронних органів, і з боку інших інституцій.

Література:

- Аналітичний звіт за результатами кількісного дослідження на тему «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні» / МБО «Служба порятунку дітей» у партнерстві з Уповноваженим Президента України з прав дитини. Агенція Proinsight Lab. 2020. 124 с.
- Беспалов Е.И. Детская порнография: индустрия насилия [авт. вступ. ст. Астахов П.А.]. Москва : Фонд «Дружественный Рунет», 2010. 32 с.
- Ганюкова О., На Миколаївщині викрили жінку, яка знімала та продавала порно за участю своїх дітей // *Obozrevatel*. 2022. URL: <https://cutt.ly/QSUr45e> (дата звернення: 24.03.2022).
- Готуються зміни до законодавства щодо захисту дітей від сексуального насильства в Інтернеті / Міністерство та комітет цифрової трансформації України. 2020. URL: <https://cutt.ly/YS5UJT5> (дата звернення: 18.03.2022).
- Демедюк С.В., Демедюк Т.С. Небезпечний порнографічний контент в інтернеті як проекція розладів особистості розповсюджувача дитячої порнографії // *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2018, Том 68, № 6. С. 278-290.
- Дети в Интернете. Интернет-контроль. Сайт для умных родителей. 2014. URL: <http://www.internet-kontrol.ru/stati/deti-v-internete.html> (дата звернення: 16.03.2022).
- Дитина в цифровому середовищі: Рекомендація СМ/Rec(2018)7 Комітету міністрів державам-членам від 4 липня 2018 р. URL: <https://rm.coe.int/168097f22a> (дата звернення: 24.03.2022).
- Дитяча інтернет-порнографія з Росії «переїжджає» до України / *Украина Криминальная*. 2010. URL: <http://cripo.com.ua/news/?p=105534/> (дата звернення: 24.03.2022).
- Дитячі фото в соцмережах: мило чи небезпечно? // Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». URL: <https://cutt.ly/tSUvzcJ> (дата звернення: 24.03.2022).
- Європіна І.В., Види протиправних діянь у сфері новітніх інформаційних технологій. Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 3 (19). С. 129–136.
- Знімав порно за участю дітей з самого їх народження: в будинку батька знайшли більше терабайта відео для дорослих // *ДнепрInfo*. 2019. URL: <https://cutt.ly/cSUe5KF> (дата звернення: 24.03.2022).
- Юнан В., В Інтернеті що 5 хв відбувається сексуальне насильство над дитиною. Як це зупинити // *Українська правда*. 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/4/239800/> (дата звернення: 24.03.2022).
- Как педофилы находят жертв и что делают, чтобы защитить ребенка // *Украина Криминальная*. 2017. URL: <https://cripo.com.ua/opinion/?p=233742/> (дата звернення: 20.03.2022).
- Кожна 5 дитина в Україні потерпає від сексуального насильства, – дитячий омбудсмен Кулеба / *Українські новини* від 19.11.2019. URL: <https://cutt.ly/8S5IK6q> (дата звернення: 18.03.2022).
- Количество пользователей Интернетом в Украине выросло на 7% – исследование // *Українська Правда*. 2019. URL: <https://cutt.ly/9S5FBVH> (дата звернення: 24.03.2022).
- Константінова Н. Діти і сексуальне насильство в інтернеті. Що таке «секстинг» і «грумінг»? / *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://cutt.ly/aS5OT9F> (дата звернення: 24.03.2022).
- Кудрявцева Е. «Каждый второй ребенок в Интернете в группе риска» // «Огонёк». 2017. № 8, С. 26-30. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3226858> (дата звернення: 18.03.2022).
- Кулик А.Г., Лубенець І.Г., Кулакова Н.В., Наумова І.В. Безопасность ребенка в Интернете как медико-правовая проблема // *Georgian medical news*. 2020. № 6 (303). С. 155-161.
- Національна дитяча гаряча лінія. Ла-Страда. України. 2020. URL: <https://cutt.ly/8S5PxVt> (дата звернення: 20.03.2022).

Новинар: Чому українські діти легко стають жертвами порноіндустрії. 2011. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/146702> (дата звернення: 24.03.2022).

Після низки гучних випадків в Україні психологи пояснили, чому батьки-педофіли знімають знущання над власними дітьми (відео) // Інформаційне агентство УНІАН. 2018. URL: <https://cutt.ly/PSUwNDr> (дата звернення: 24.03.2022).

Приседська В. Чверть дітей в Україні стикаються з сексуальним насильством онлайн. Що робити батькам // BBC News Україна. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56577234> (дата звернення: 24.03.2022).

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18 лютого 2021 р. № 12560-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1256-20> (дата звернення: 24.03.2022).

Рекомендація СМ/Rec(2018)7 Комітета міністрів держав-членам «Об основных принципах обеспечения уважения, защиты и осуществления прав ребенка в цифровой среде» (Принята Комитетом министров 4 июля 2018 г. на 1321-м заседании на уровне заместителей). URL: <https://rm.coe.int/168097f22a> (дата звернення: 24.03.2022).

Романцова С.В., Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.08. Львів, 2018. 244 с.

Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика: інформ.-метод. посібник / Автори-упоряд. Цюман Т.П., Малієнко Ю.М.; За заг. ред. Цюман Т.П.К.: ФОП Пономаренко Я.М. 2011. 76 с.

Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар та ін.; наук. ред. О.М. Балакірева; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

Толокольнікова К., Секстинг, грумінг, мобінг: від чого страждають діти в Інтернеті. 2018. URL: <https://cutt.ly/gS5AEei> (дата звернення: 20.03.2022).

У Верховній Раді відкрилася виставка, присвячена захисту дітей від сексуального насильства в Інтернеті / Комітет з питань цифрової трансформації. 2020. URL: <https://cutt.ly/DS5Sflv> (дата звернення: 20.03.2022).

Україна увійшла в п'ятірку країн-виробників дитячої порнографії. Українські новини. 2010. URL: <https://cutt.ly/YS5S97e> (дата звернення: 20.03.2022).

Шевчук Т.І., Сучасний стан та тенденції поширення сексуальної злочинності щодо дітей в Україні та світі // the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права. 2018. № 51. С. 102-110. URL: <https://cutt.ly/5S5D4NQ> (дата звернення: 20.03.2022).

References:

Analitychnyi zvit po rezultatam kilkisnoho doslidzhennia na temu «Seksualne nasylstvo nad ditmy ta seksualna ekspluatatsiia ditei v Interneti v Ukraini» (2020) [Analytical report]. Ahentsiia Proinsight Lab. [in Ukrainian].

Bespalov, E.I. (2010). *Detskaya pornografiya: industriya nasiliya* [Child pornography: an industry of violence]. Moskva: Fond «Druzhestvennyj Runet» [in Russian].

Haniukova, O. (2022). *Na Mykolaivshchyni vykryly zhinku, yaka znimala ta prodavala porno za uchastiu svoikh ditei* [In Mykolayiv region, a woman who filmed and sold porn with the participation of her children was exposed]. Obozrevatel. Retrieved from: <https://cutt.ly/QSUr45e> [in Ukrainian].

Hotuiutsia zminy do zakonodavstva shchodo zakhystu ditei vid seksualnoho nasylstva v Interneti (2020) [Amendments to the legislation on the protection of children from sexual violence on the Internet are being prepared] / Ministerstvo ta komitet tsyfrovoy transformatsii Ukrainy. Retrieved from: <https://cutt.ly/YS5UJT5> [in Ukrainian].

Demediuk, S.V., Demediuk, T.S. (2018). *Nebezpechnyi pornografichnyi kontent v interneti yak proektsiia rozladiv osobystosti rozpovsiudzhuvacha dytiachoi pornografii* [Dangerous pornographic content on the Internet as a projection of personality disorders of the distributor of child pornography]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 6(68), pp. 278–290 [in Ukrainian].

Deti v Interneti. Internet-kontrol. Sajt dlya umnykh roditelej. (2014). [Children on the Internet. Internet control. Website for smart parents.] Retrieved from: <http://www.internet-kontrol.ru/stati/deti-v-internete.html> [in Russian].

Dytyna v tsyfrovomu seredovyshchi: Rekomendatsiia CM/Rec(2018)7 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam vid 4 lypnia 2018 [Children in the digital environment: Recommendation CM / Rec (2018) 7 of the Committee of Ministers to member states of 4 July 2018]. Retrieved from: <https://rm.coe.int/168097f22a> [in Ukrainian].

- Dytiacha internet-pornohrafiia z Rosii «pereizhdzhaie» do Ukrainy* (2010). [Child Internet pornography from Russia “moves” to Ukraine / Ukraine Criminal] / Ukrayna Krymynalnaia. Retrieved from: <http://cripo.com.ua/news/?p=105534/> [in Ukrainian].
- Dytiachi foto v sotsmerezkhakh: mylo chy nebezpechno?* [Children’s photos on social networks: cute or dangerous?]/ Informatsiino-resursnyi tsentr «Dytynstvo bez nasylstva». Retrieved from: <https://cutt.ly/tSUvzcj> [in Ukrainian].
- Yevropina, I.V. (2010). Vydy protypravnykh diian u sferi novitnikh informatsiinykh tekhnolohii. [Types of illegal actions in the field of the latest information technologies] *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 3(19), pp. 129–136 [in Ukrainian].
- Znimav porno za uchastiu ditei z samoho yikh narodzhennia: v budynku batka znaisly bilshе terabaita video dlia doroslykh* (2019). [Filmed porn with the participation of children from birth: in the father’s house found more terabytes of adult video] // DneprInfo. Retrieved from: <https://cutt.ly/cSUE5KF> [in Ukrainian].
- Ionan, V. (2020). *V Interneti shcho 5 khv vidbuvaietsia seksualne nasylstvo nad dytynoiu. Yak tse zupynyty* [Sexual abuse of a child takes place on the Internet every 5 minutes. How to stop it] // Ukrainska pravda. Retrieved from: <https://life.ppravda.com.ua/columns/2020/02/4/239800/> [in Ukrainian].
- Kak pedofily nahodyat zhertv i chto delat, chtoby zashitit rebenka* (2017). [How pedophiles find victims and what to do to protect the child] // Ukraina Kriminalnaya. Retrieved from: <https://cripo.com.ua/opinion/?p=233742/> [in Russian].
- Kozhna 5 dytyna v Ukraini poterpaie vid seksualnoho nasylstva, – dytiachyi ombudsmen Kuleba (2019) [Every 5th child in Ukraine suffers from sexual violence – Kuleb’s children’s ombudsman] / Ukrainski novyny. Retrieved from: <https://cutt.ly/8S5IK6q> [in Ukrainian].
- Kolichestvo polzovatelej Internetom v Ukraine vyroslo na 7% – issledovanie* (2019). [The number of Internet users in Ukraine has grown by 7% – a study] // Ukrayinska Pravda. Retrieved from: <https://cutt.ly/9S5FBVH> [in Russian].
- Konstantinova, N. (2021). *Dity i seksualne nasylstvo v interneti. Shcho take «seksytnh» i «hruminh»?* [Children and sexual violence on the Internet. What is “sexting” and “grooming”?]/ Radio Svoboda. Retrieved from: <https://cutt.ly/aS5OT9F> [in Ukrainian].
- Kudryavceva, E. (2017). «Kazhdyj vtoroj rebenok v Internetе v gruppe riska» [“Every second child on the Internet is at risk”]. *Ogonyok*, 8, pp. 26–30. Retrieved from: <https://www.kommersant.ru/doc/3226858> [in Russian].
- Kulik, A.G., Lubenec, I.G., Kulakova, N.V., Naumova, I.V. (2020). Bezopasnost rebenka v Internetе kak mediko-pravovaya problema [Child safety on the Internet as a medical and legal problem]. *Georgian medical news*, 6(303), pp. 155–161. [in Russian].
- Natsionalna dytiacha hariacha liniia. La-Strada. Ukrainy. (2020). [National child hot line. La Strada. Ukraine.]. Retrieved from: <https://cutt.ly/8S5PxVt> [in Ukrainian].
- Novynar: Chomu ukrainski dity lehko staiut zhertvamy porno industrii* (2011). [Novynar: Why Ukrainian children easily become victims of the porn industry]. Retrieved from: <http://news.bigmir.net/ukraine/146702> [in Ukrainian].
- Pislia nyzky huchnykh vypadkiv v Ukraini psykholohy poiasnyly, chomu batky-pedofily znimaiut znushchannia nad vlasnymy ditmy* (2018). [After a series of high-profile cases in Ukraine, psychologists explained why pedophile parents remove abuse of their own children] (video) // Informatsiine ahentstvo UNIAN. Retrieved from: <https://cutt.ly/PSUwNDr> [in Ukrainian].
- Prysedska, V. (2021). *Chvert ditei v Ukraini stykaiutsia z seksualnym nasylstvom onlain. Shcho robyty batkam* [A quarter of children in Ukraine face online sexual violence. What to do to parents]. BBC News Ukraina. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56577234> [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo implementatsii Konventsii Rady Yevropy pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnoho nasylstva (Lantsarotskoi konventsii): Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 2021 r. № 12560-IKh. [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Implementation of the Council of Europe Convention for the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention): Law of Ukraine of 18 February 2021 № 12560-IX.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1256-20> [in Ukrainian].
- Rekomendaciya CM/Rec(2018)7 Komiteta ministrov gosudarstvam-chlenam «Ob osnovnykh principah obespecheniya uvazheniya, zashity i osushestvleniya prav rebenka v cifrovoj srede» (Prinyata Komitetom ministrov 4 iyulya 2018 g. na 1321-m zasedanii na urovne zamestitelej) [Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfill the rights of the child in the digital environment CM/Rec(2018)7]. URL: <https://rm.coe.int/168097f22a> [in Russian].
- Romantsova, S.V. (2018). *Zapobihannia seksualnomu nasylstvu shchodo ditei v Ukraini* [Prevention of sexual violence against children in Ukraine]. Candidate’s thesis. Lviv. [in Ukrainian].

- Tsiuman, T.P., Maliienko, Yu. M (2011). *Seksualne nasylstvo nad ditmy: prychny, naslidky, profilaktyka* [Sexual violence against children: causes, consequences, prevention]. Kyiv, FOP Ponomarenko Ya.M. [in Ukrainian].
- Balakiyeva, O.M., Bondar, T.V. ta in. (2019). Sotsialna obumovlenist ta pokaznyky zdorovia pidlitkiv ta molodi: za rezultatamy sotsiologichnoho doslidzhennia v mezhakh mizhnarodnoho proektu «Zdorovia ta povedinkovi oriiantatsii uchnivskoi molodi» [Social conditionality and indicators of health of adolescents and young people: according to the results of a sociological study within the international project “Health and behavioral orientations of student youth”]. Kyiv: Polihrafichnyi tsentr «Foliant» [in Ukrainian].
- Tolokolnikova, K. (2018). Sekstynh, hruminh, mobinh: vid choho strazhdaiut dity v Interneti [Sexting, grooming, mobbing: what children suffer from on the Internet]. Retrieved from: <https://cutt.ly/gS5AEei> [in Ukrainian].
- U Verkhovnij Radi vidkrylasia vystavka, prysviachena zakhystu ditei vid seksualnoho nasylstva v Interneti (2020). [An exhibition dedicated to the protection of children from sexual violence on the Internet]/ Komitet s pytan tsyfrovoi transformatsii. Retrieved from: <https://cutt.ly/DS5SfLv> [in Ukrainian].
- Ukraina uviishla v piatirku krain-vyrobnykiv dytiachoi pornografii (2010). [Ukraine is one of the five countries producing child pornography. Ukrainian]. Ukrainski novyny. Retrieved from: <https://cutt.ly/YS5S97e> [in Ukrainian].
- Shevchuk, T.I. (2018). Suchasnyi stan ta tendentsii poshyrennia seksualnoi zlochynnosti shchodo ditei v Ukraini ta sviti [The current state and trends in the spread of sexual crime against children in Ukraine and the world]. *The Journal of Eastern European Law / Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*, 51, pp. 102–110. Retrieved from: <https://cutt.ly/5S5D4NQ> [in Ukrainian].